

Розділ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 338.2

С.С. Сливка,
О.Д. Несімко,
М.Й. Штангрет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Досліджується економічна культура юриста як необхідна умова економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, економічна культура юриста економічні відносини.

Исследуются экономическая культура юриста как необходимое условие экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическая культура юриста, экономические отношения.

Economical culture of a lawyer as a necessary condition of economical security of the state is researched.

Key words: economical security, economical culture of a lawyer, economical relations.

Постановка проблеми. Економічну безпеку потрібно досліджувати різнобічно, під кутом зору різноманітних методологічних засад, вибираючи необхідні предмети дослідження. У даному випадку предметом дослідження обрано економічну культуру юриста. Знання про економічну культуру вкрай розпорошені та не сконцентровані. Окремі риси економічної культури досліджуються з вузькопрофесійною метою, в основному на вербальному рівні, як правило, пов'язаному з бізнес-культурою або культурою загальноосвітнього процесу, а не з культурою як загальнолюдською цінністю, якою повинні володіти всі громадяни. Високий ступінь правової та економічної культури громадян робить значний внесок у зміцнення економічної безпеки держави. Однак провідну роль у цьому процесі відіграють не

стільки рядові громадяни, як керівники різних державних рангів, котрі задають тон в економічній безпеці, оскільки часто диктуючи умови безпеки, утверджують їх на міжнародному рівні.

У правовій державі економічна безпека регламентується нормативно-правовими актами, які використовує і застосовує спеціально підготовлена особа-юрист. Від його правової підготовки та економічної культури залежить якість застосування законів, які впливають на ступінь економічної безпеки як держави в цілому, так і суб'єктів господарської діяльності зокрема.

Стан дослідження. Проблема економічної культури присвячено дослідження багатьох вчених, серед яких в основному культурологи, філософи, педагоги та меншою мірою юристи. В даному випадку було використано праці тих авторів, дослідження яких стосуються економічної безпеки, зокрема таких вчених, як Х. Гучерієв, О. Костенко, Ю. Лотман, А. Нісімчук, В. Франчук та інші.

Метою статті є необхідність довести, що економічна безпека потребує активних дій з боку юристів. Але такі дії матимуть успіх лише тоді, коли юристи володітимуть високим рівнем економічної культури.

Виклад основних положень. Економічна культура юриста є необхідною умовою економічної безпеки держави. По-перше, економічна культура юриста виступає характеристикою економічної системи загалом, зокрема її якісного стану, взаємодії сторін, особливостей економічної свідомості та участі людей, функціонування економічних інститутів та норм, що їх регулюють. Вона надає спрямованості та значимості економічним процесам та забезпечує цілісність і упорядкованість усієї економічної системи. Економічна культура юриста носить всезагальний характер і «розчинена» в економічних відносинах. Саме тому її не можна зводити лише до якоїсь однієї групи елементів даної системи. В ній відображені стійкі та типові явища, ідеалізовані стандарти, що характеризують усю систему. Це також своєрідний спосіб осмислення, організації та функціонування соціальної системи, що виникає на основі економічних відносин.

По-друге, системний розгляд економічної культури юриста можливий лише за умови всебічного аналізу відносин, що складаються між суб'єктами діяльності у даній сфері. Економічна культура юриста присутня (хоча можливо і не цілком рівномірно) у всій сукупності економічних відносин, котрі являють собою не лише форму прояву, але й спосіб існування культури. З огляду на це, пояснення суті економічної культури юриста необхідно шукати насамперед не в рівні економічного розвитку окремої особи або її діяльності, а в економічних відносинах, що детермінують природу самої людини та способи її діяльного існування.

По-третє, у сфері економіки люди вступають у певні відносини. Економічні відносини проходять через їх свідомість і фіксуються у вироблених у процесі історичної практики економічних цінностях, нормах, навиках та способах спілкування. Саме тому, культура є важливою частиною економічного життя і специфічним зрізом її відносин. Вона виражає всю різноманітність і складність цих відносин, тим самим репрезентуючи економічну сферу в її системній формі. Культура організує той економічний простір, в якому люди перебувають у безпосередній взаємодії з економічними структурами. Вона виступає історичною конкретною формою взаємовідносин особи і економіки, як спосіб включення в економічний процес і регулювання відповідних відносин. Культура акумулює економічне життя суспільства у формі певного економічного та комунікативного досвіду, в якому зафіксовані моделі економічної участі та спілкування, і забезпечує її організацію на основі загальнозначимих цінностей, норм і стереотипів.

По-четверте, економічна культура юриста виконує функцію захисту економіки від неправомірних впливів держави на економічні закони розвитку суспільства. В цьому полягає основна сутність економічної безпеки держави.

Економічна культура є, з одного боку, самостійний тип культури, субкультури, що виникає на певному етапі та за певних умов життєдіяльності суспільства і спричинена економічною діяльністю, в якій утворюються та відновлюються зразки, ознаки, функції, що забезпечують існування економічної системи, а, з іншого, – виступає як своєрідний компонент або складова частина загальної культури людства.

Економічна культура розвивається разом із розвитком економічної системи. Ринкова економічна культура виступає результатом трансформації економічної культури командно-адміністративного типу. Принагідно необхідно зазначити, що перехідний тип економічної культури треба розглядати як діалектично суперечливе новоутворення, що має характеристики двох інших визначених типів економічної культури. Економічна культура є синтезом матеріального і духовного. Вона формує цілісність економічної поведінки, що поєднує матеріально-економічний і духовний аспекти життя людини, адже «будь-яка культура являє собою складний і суперечливий комплекс» [60, с. 419].

«Економічна культура – цілком особлива, відмінна від усіх інших характеристика економічного життя суспільства. Її неповторність полягає в тому, що, виступаючи синтезом матеріального і духовного, вона формує цінності економічної системи і способу життя сучасного суспільства. Економічна культура – цілеспрямована діяльність щодо збільшення росту економічної свідомості, формування у членів суспі-

льства потреби щодо перетворення економічних знань у практичну площину з метою досягнення поставлених завдань» [61, с. 44].

Економіка як сфера діяльності та галузь знань формує правила буття, змушує людину робити той чи інший вибір і приймати непрості рішення у світі обмежених ресурсів. Своєю чергою, право організує для цього знання людини, зокрема систему загальнообов'язкових соціальних норм (правил), установлених чи санкціонованих (схвалених) державою. За допомогою права соціальні сили, що володіють державною владою, регулюють поведінку окремих людей і цілих колективів. У тісному зв'язку з державою полягає основна відмінність права як регулятора суспільних відносин від інших соціальних норм (моралі, звичаїв, норм громадських організацій тощо), дотримання яких примусовою силою держави не гарантується [16, с. 645].

Економіка формує замовлення на необхідні знання, навички, інтелект, право ж це замовлення забезпечує у вигляді економічної безпеки. Їх взаємозв'язок зумовлений необхідністю організації повнокровного життя людини. Тобто і економіка і право формують економічну безпеку держави.

Механізми, що пов'язують економіку і право, мають загальну культурну основу, що закладена у професіоналізмі людей. І в економічній, і в правовій сферах професіоналізм визначає існування «своєї» сфери так само, як і розвиток у ній окремого індивіда.

Незаперечним є той факт, що саме правова культура як важливий компонент економічної безпеки забезпечує якість поєднання соціальних і юридичних елементів, що дають життєву силу та ефективність нормативній формі права, реалізації завдань і функцій правової системи. На жаль, у науковій літературі поки що недостатньо досліджується ціннісний характер соціально-культурних параметрів правових феноменів, використання теоретико-методологічних положень сучасної культурології та теорії соціальної дії.

У нинішніх умовах взаємодія економіки і права зумовлена завданнями формування нового економічного мислення та свідомості, оволодіння економічними знаннями та навичками щодо прийняття рішень, необхідних для економічного та соціального будівництва, сприяє плідотворному співробітництву і створює міцну основу для нової галузі знань і практичної діяльності – економічної культури юриста.

За своєю внутрішньою суттю економічна культура юриста – похідна від культури суспільства. Становлення економічної культури юриста пов'язане насамперед із об'єктивізацією світу ідей, почуттів, цілей, очікувань суспільства. На наш погляд, це потенційна можливість втілення його мрії, шлях і засіб переходу покоління нинішнього в

день завтрашній. За допомогою економічної культури юриста відбувається історичний процес розвитку суспільства, його свідомості та практичної діяльності, збагачення думки і розуму окремої особистості.

У розмаїтті культур ступінь близькості визначається цілком не формальними підходами, а навпаки, видовими відмінностями та ознаками, що притаманні кожній культурі, які мають здатність збагачувати і зміцнювати загальнонародську культуру, а відтак й безпеку суспільства.

Кожна з культур не існує ізольовано. Вона завжди функціонує у тісному поєднанні з іншими культурами, і саме ця здатність дозволяє їй накопичувати свої досягнення. Здатність до прогресу – наслідок саме спілкування різних культур.

Взаємозв'язок культур, а у нашому випадку – економічної та правової культур – виступає як ефективна форма їх взаємодії. Взаємопроникнення культур призводить до їх культурної акумуляції, тобто до взаємного збагачення культур новими елементами, виникнення нових зразків. Інтеграційні процеси розширюють культурний простір і економіки, і права.

Взаємовплив і взаємозалежність економічної і правової культур очевидні та вагомі для економічної безпеки, хоча й на перший погляд важко визначити, яка з двох культур є більш значимою для держави. З раннього дитинства кожна людина однаковою мірою користується благами економічної і правової культури, навіть не беручи участі у матеріальному виробництві, але користуючись результатами економічної діяльності інших людей, споживаючи необхідні матеріальні предмети економічної культури. З плином часу знайомство з грішми та іншими знаково-символьними атрибутами економічної культури стає неможливим без участі правової культури. Таким чином, правова культура та її носії практично постійно супроводжують кожну людину в її житті, справляють незаперечний вплив на її економічну культуру, дозволяють людині вирішувати більшість із її економічних проблем, виробляти норми раціональної економічної поведінки та приймати правильні рішення, адаптуючись до вимог і викликів сучасності.

Першочергове завдання права – це специфікація прав власності, тобто чітке і прозоре визначення меж правомочностей господарюючих суб'єктів та їх захист. Правова система покликана зменшувати трансакційні витрати, створюючи тим самим необхідні умови для найефективнішого (з точки зору громадської вигоди) розподілу матеріальних і нематеріальних ресурсів у ході укладення та виконання добровільних угод. Об'єктом відносин власності при цьому стають не лише такі екзотичні права, як право забруднювати навколишнє середовище, але й, наприклад, хвилі радіотранслявання (для радіостанцій), захищена патентом інтелектуальна власність (винаходи) та інші нематеріальні

об'єкти. Юридичні правила повинні імітувати ідеальний ринок – розподіляти права власності таким чином, як би це робив ринок при відсутності трансакційних витрат.

Економічна теорія права дозволяє зробити принципово важливі узагальнюючі висновки щодо ролі держави в сучасному світовому ринковому господарстві, формуванні засад економічної безпеки.

З одного боку, державна власність, як уважають неоінституціоналісти зазвичай, менш ефективна, ніж приватна. Якщо класична приватна власність передбачає концентрацію усіх повноважень у руках однієї людини, то при державній формі власності всі приватні особи позбавлені доступу до ресурсів, якими управляють, виходячи із загальнодержавних інтересів. Співвласник державної власності не може продати свого відсотка пакета акцій, оскільки зв'язок між співвласником державної власності і прибутками, які він отримує від цієї власності, досить незначний, через що він значно слабший, ніж приватний власник, котрий зацікавлений в тотальному контролі за менеджерами. Як наслідок державний сектор перетворюється на своєрідну «економіку бюрократії». З огляду на те, що захисники ідей економіки права піддають державну власність гострій критиці, то дана теорія, на перший погляд, видається чистою апологією приватної власності.

Разом із тим спостерігається цікавий парадокс: для того, щоб приватновласницька система могла ефективно розвиватися, необхідна сильна держава, котра могла б постійно і надійно захищати права власності. Дану ідею можна висловити метафорично: уряд необхідний суспільству не стільки як «підприємець» і «філантроп», скільки як «суддя» і «поліцейський» – охоронець оптимального соціально-економічного порядку. Але система регламентованого та чітко виконуваного господарського законодавства не без підстав сприймається як найефективніша заміна державної форми власності. Наприклад, у США відсоток державної власності в національному багатстві досить незначний, але екологічне законодавство накладає настільки сильні обмеження на господарську діяльність багатьох галузей, що, як уважають деякі економісти, перетворює «священні» права приватної власності майже на фікцію.

Започаткувавши своє існування з аналізу прав власності та трансакційних витрат, економічна теорія права в 70-ті – 80-ті роки минулого століття розвивалася надзвичайно активно, охоплюючи все нові та нові проблемні галузі. До сьогоднішнього дня економісти «проінспектували» майже всі сфери правознавства, зробивши при цьому надзвичайно багато цінних і оригінальних спостережень.

Прикметною для економічної безпеки буває ситуація, коли економічний аналіз все ширше застосовується при вивченні різнопланових не-

ринкових інститутів, починаючи від масових заворушень, відвідувань церкви та кількості суїцидів і, завершуючи законодавством про аборти, сімейне життя та розлучення. Як і подібні дослідження, економіка права заснована на переконанні деяких економістів у тому, що основна парадигма економічної науки, теорія вибору, цілком може бути застосована щодо вивчення будь-яких видів поведінки фізичних та юридичних осіб.

Економічний підхід щодо розуміння права і безпеки побудований на підставі принципів максимізуючої поведінки, тобто стійких переваг, порівняння втрат і здобутків. Економісти розглядають кожного індивіда як основного елемента аналізу, уявляючи його завершеним егоїстом, котрий прагне досягти для себе максимальної вигоди. Коли економіст стверджує, що кожен індивід діє, виходячи з принципу максимального досягнення особистої вигоди, то він насамперед має на увазі, що така особа здійснює найоптимальніший для себе вибір, віддаючи перевагу одній з можливих альтернатив. Сучасна економічна теорія намагається найбільш точно описати непростий процес вибору, виділити особливості поведінки людей при різних умовах та обставинах.

Економічна наука не стверджує категорично, що будь-який вибір індивіда можна вважати раціональним, або, що кожне прийняте рішення завжди є реалістичним. Економічна модель раціональної людини – це насправді фікція, але вона надзвичайно зручна для прогнозування поведінки будь-яких соціальних груп. «Економічна людина» являє собою певний середньостатистичний образ людей, в якому згладжені всі гострі кути та усунуті протиріччя. Дана теорія передбачає ірраціональну поведінку, але стверджує, що групи людей зазвичай діють так, ніби кожен їх член раціональний. Але це зовсім не означає, що люди свідомо розраховують і передбачають усі плюси і мінуси своїх вчинків, просто їх поведінку можна пояснити, «якщо б» вони вчиняли саме так. Така поведінка і виступає тією основою, що складає базис позитивної (або предикативної) економічної теорії, основні постулати економічної безпеки.

Фундаментом раціональної точки зору виступає постулат, згідно якого кожен індивід реагує на зміни чистого прибутку (*net benefit*), який він міг би отримати від використання різних доступних йому альтернативних можливостей. Особливо чітко це проявляється в умовах ринку, де кожен торгується з метою отримання найбільш вагомого для себе прибутку та завершує торги лише тоді, коли досягнуті, на його переконання, найкращі результати.

В окремих випадках вплив даного закону на ринкову поведінку індивідів незаперечний хоча б тому, що він просто регулює цю поведінку. Наприклад, не можна зрозуміти суті контрактного права (*contract law*) без осмислення ринкового контексту формування контрактів. При

аналізі сучасного ринку економісти розробили концепцію рівноваги, котра допомагає передбачати наслідки ринкових грошових операцій стосовно всіх учасників, а також зміни юридично визначених правил ринкової гри. На ідеальному ринку конкуренція забезпечує виробництво товарів за ціною, котра відповідає максимальним витратам виробництва.

Проблема зміни-оновлення економічної культури для зміцнення економічної безпеки може бути вирішена тільки у взаємодоповнюючому варіанті, при одночасному створенні умов для розвитку людини-особистості та людини-працівника. Для розвитку людини-особистості в сфері економіки треба, щоб відбулася зміна цінностей, норм, потреб та інтересів, що визначають поведінку людини в даній галузі, її ставлення до праці, а для розвитку людини-працівника необхідно створити належні умови для високопрофесійної та продуктивної економічної діяльності.

Одним із найважливіших завдань юридичної науки на сучасному етапі розвитку України є вироблення обґрунтованих наукових рекомендацій щодо ефективного правового впливу на економічні відносини. Це може бути досягнуто за умови всебічного аналізу тенденцій суспільного розвитку, правильного визначення характеру суспільних відносин, що піддаються регулюванню, передбачення соціальних результатів, які повинні наступити внаслідок спроб регулювати їх засобами права. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження функцій права, оскільки саме через них здійснюється його різносторонній, багатоаспектний вплив на суспільні відносини. У функціях права найповніше проявляється його сутність і соціальне призначення [2].

Історія свідчить, що взаємодія права, економіки та інтересів держави набуває особливого значення у періоди інтенсивних соціально-економічних та суспільно-політичних перетворень. Досвід так званих «нових індустріальних країн» показує, що перехід до ринкової економіки та її стрімкий розвиток відбуваються за активної ролі права та участі держави [1, с. 130–136]. Існує достатньо історичних і логічних підстав стверджувати, що серйозні економічні перетворення, успішний економічний розвиток значною мірою залежать від місця та ролі права в організації економічних процесів. Усе це пояснює постійну актуальність наукових досліджень, пов'язаних із з'ясуванням ролі права як фактора економічного розвитку, аналізом механізму правового впливу на економічні відносини, вивченням взаємозалежності окремих економічних і правових інститутів. Такого роду дослідження є необхідною передумовою вирішення цілого ряду практичних завдань у галузі правотворчості, правозастосування та правореалізації. Зокрема, у правотворчості важливо забезпечити економічне обґрунтування нормативних актів, тобто зробити їх ресурсоздатними. Нересурсоздат-

ні правові норми, які дуже часто приймаються в нашій державі, залишаються лише «добрим наміром» і не виконуються на практиці.

Проблема співвідношення економіки та права в економічній безпеці є певною мірою традиційною, але сучасний історичний момент характеризується новими особливостями функціонування економічних систем та новими можливостями і завданнями формально-правового регулювання, наявністю нових тенденцій, які неможливо було врахувати раніше. Постійно розвиваються і методологічні засади дослідження взаємодії економіки і права.

На нашу думку, формування економічної культури юриста насамперед продиктовано економічною політикою держави, спрямованою на мобілізацію зусиль усіх професіоналів щодо розвитку української економіки та підтримки вітчизняного товаровиробника, гарантування економічної безпеки. Внесок юриста-професіонала у реалізацію економічної політики держави полягає в тому, щоб на належному професійному рівні приймати правові рішення у сфері економічних відносин та перешкоджати правопорушенням в економічній сфері.

Структура економічної культури юриста полягає у наступному:

– оволодінні знаннями економічної теорії та законодавством у сфері економіки, широкій інформованості про економічне життя суспільства, його закономірностях, правах і обов'язках громадян, котрі виступають активними учасниками економічних відносин;

– переконаності у необхідності економічних реформ ринкового типу, піднятті економічного рівня країни, звільненні економіки від тіньових структур та схем, утвердженні її стабільності, охороні та захисті економічних прав і свобод громадян;

– участі в недопущенні та попередженні різного роду зловживань у системі економіко-правових відносин, спрямованих на руйнування підвалин економічної безпеки держави.

Становлення в Україні ринкових відносин, її інтеграція у світове господарство потребує економічних реформ, які повинні отримати належне правове забезпечення. Очевидною є велика роль юристів у реалізації економічного законодавства, у регулюванні економічних відносин тощо. Адже зміна форм господарювання, як і економічних обов'язків юристів, часто призводить до прямого невиконання законів України у сфері економіки, що порушує економічну безпеку.

Виконувати службові обов'язки у такій складній економічній ситуації будь-якому юристові надзвичайно складно. Звідси випливає гостра потреба передусім у глибокому вивченні, аналізі та знанні відповідних нормативних документів. Посадове становище зобов'язує юриста також по-новому пропагувати основні вимоги законодавчих

актів у сфері економіки, правильно застосовувати їх у практичній діяльності, запобігати правопорушенням у сфері економіки, не допускати зловживань посадовими особами тощо. Крім того, особливі вимоги ставляться до юриста щодо його особистої економічної діяльності. Таким чином, виникає своєрідна економічна культура службової діяльності, котра є важливою компонентою професійної культури загалом, незалежно від спеціалізації правника.

Проте, на нашу думку, зміст економічної культури для юриста повинен бути більш багатограним, включати таке поняття як відповідальність, позначатися професіоналізмом. Йдеться не тільки про місце економіки, права в структурі культури, а й про створення певної моделі економічної культури юриста у сучасних економічних перетвореннях.

Виходячи з цього, вважаємо, що економічну культуру юриста можна визначити як рівень економіко-правового регулювання суспільних відносин на основі високої економічної обґрунтованості професійних дій з метою розвитку економічної незалежності України, зміцнення її економічної безпеки.

Рівень економічних знань юриста передбачає і глибоке знання природних економічних (або духовно-економічних) законів, які повинні стати моделлю для законів, що приймаються державою, насамперед тих законодавчих актів, що регулюють матеріально-економічну сферу діяльності, адже недотримання духовно-економічних законів досить часто призводить до непередбачуваних наслідків, катастроф, катаклізмів. Мікроекономічні явища доволі часто стають причиною правових явищ, де в основному й реалізується службовий обов'язок юриста. Тобто так чи інакше стихійний або активний економічний розвиток суспільства включений у правовий простір.

Економіко-правове регулювання суспільних відносин немислиме без володіння юристом певними важелями впливу на виробничий процес. Зрозуміло, що основним чинником тут виступає сучасне законодавство. Ним керуються юристи державних, фінансових, контрольних органів, відповідних адміністрацій, інспекцій, практично всі юристи. Однак навіть значне посилення регулятивних функцій цих та інших державних юридичних органів у сфері економіки особливого ефекту не дадуть. Економічна культура передбачає: економіко-правове регулювання повинно починатися з розуміння юристом економічного життя громадян, їхнього становища, врахування економічних інтересів окремих людей і підприємств різної форми власності, оскільки неврегульованість будь-якої ситуації призводить до правопорушення. Важливою якістю економічної культури юриста є забезпечення високої економічної обґрунтованості професійних дій. Йдеться передусім про особисту роль і професіоналізм, володіння сучас-

ними знаннями і прийомами при вирішенні правових питань. У цьому випадку цілком виправданим є поява менеджера у сфері юриспруденції, оскільки юрист здійснює управління в економіко-правових питаннях. Менеджерська діяльність правника в наш час немислима без уміння здійснювати своєрідну юридичну калькуляцію (економічний розрахунок) кінцевого результату, підводити за необхідності економічні підсумки професійних дій. Звичайно, юридичне менеджерство здійснюється на основі вмілого планування всього правового процесу та створення умов для рентабельності юридичної праці (і взагалі творчої праці), забезпечення власної економічної ініціативи.

Надзвичайно важливе значення має знання юристом економічних прав, тобто суб'єктивних прав у сфері економіки, у сфері економічних (майнових) відносин. Глибина пізнання механізму їх здійснення необхідна не лише для реалізації власних прав. Вона дозволяє юристу кваліфіковано охороняти та захищати економічні права потенційних клієнтів, консультувати їх з проблем економічної безпеки.

Економічні права – це насамперед можливості або свобода людини і громадянина розпоряджатися предметами споживання та основними факторами господарської діяльності: власністю та працею, проявляти зацікавленість та ініціативу при реалізації своїх здібностей та набутті засобів для існування, беручи участь у виробництві матеріальних та інших благ.

До цих прав належать: право приватної власності, право на підприємницьку діяльність, право громадян на користування: а) природними об'єктами права власності народу; б) об'єктами права державної та комунальної власності.

Особливе місце серед економічних прав посідає право на приватну власність. У ст. 41 Конституції України записано, що кожен громадянин має право володіти, користуватися і розпоряджатися власністю та результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається у порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.

Разом із тим, використання власності не може завдати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

На нашу думку, глибока орієнтація юриста в механізмі реалізації економічних прав громадян неможлива без знання економічного чи господарського механізму в широкому розумінні цього слова. Даний механізм – це закони, норми, правила поведінки, податкова політика, колективні договори, міжурядові та інші угоди тощо. Всі вони органічно взаємодіють між собою та з механізмом ринкового регулювання

економікою. Знання про них можна отримати в економічній теорії. Саме економічна теорія виступає фундаментом економічної культури юриста: вона забезпечує його професіоналізм при вирішенні юридичних питань економічного характеру (наприклад, при розгляді господарських спорів у господарському суді). Юрист-професіонал повинен вільно орієнтуватися в економічних поняттях, на перший погляд простих, але в дійсності, надзвичайно складних, уміти знайти найоптимальніше (юридично обгрунтоване) рішення в непростих ситуаціях, чітко і кваліфіковано дати відповіді на запитання: що таке виробництво, споживання, гроші, ціни, доходи, витрати тощо. Досвідчений юрист зобов'язаний безпомилково відрізнити показне в економіці від дійсного. Наприклад, при розгляді юридичної справи та визначенні рівня добробуту особи необхідно враховувати не лише поточний грошовий дохід, але й накопичене майно чи грошові збереження, що має значення для економічної безпеки.

Для юриста вкрай важливе знання основ: мікроекономіки – на рівні окремої людини, сім'ї, підприємства, фірми; макроекономіки – уявлення про економіку як про цілісну, єдину систему, тобто про процеси виробництва, розподілу, споживання товарів та послуг у масштабах регіону, країни, світу.

Враховуючи той факт, що в економічній науці виділяють теоретичну (політичну) економіку і практичну (прикладну) економіку виникає логічне запитання, наскільки глибоко юрист повинен знати кожную з них. Юридична практика свідчить, що для юриста будь-якої спеціалізації (насамперед юриста, котрий займається правотворчістю) важливе знання основ теоретичної частини економічної теорії, а для юриста, котрий вирішує завдання у сфері реальних економічних відносин, необхідні передусім глибокі знання прикладної економіки. Така специфіка юридичної діяльності пояснюється тим фактом, що прикладна економіка тісно пов'язана з економічною конкретикою, предметно аналізує господарську діяльність, вивчає економічну ситуацію, що стосується ведення домашнього господарства, підприємництва тощо. Прикладна економіка спирається на реальну інформацію, широко використовує статистичні дані, аналіз існуючої практики.

Зміст економічної культури юриста доволі багатограний, оскільки включає в себе такі поняття як інформованість (загальну освіченість), відповідальність та професіоналізм. Тому доцільно говорити про вироблення певної моделі економічної культури юриста у сучасних економічних перетвореннях.

Високий ступінь оволодіння економічними знаннями та навиками дає можливість ефективно виконувати практичну юридичну діяльність: попереджати і запобігати недотриманню фінансової дисциплі-

ни посадовими особами та окремими громадянами; не допускати фінансово-господарських зловживань у державі; активно сприяти зменшенню обсягів тіньової економіки і перетворення її в легальну; підтримувати чесне підприємництво і ставити перепони злочинним махінаціям тощо, що є необхідним для утвердження економічної безпеки.

У здійсненні юристами-професіоналами державного контролю над економічною сферою життя суспільства і полягає їх внесок щодо захисту економічної безпеки держави.

Нове економічне мислення юриста формує відповідну економічну свідомість, підґрунтя якої становить правосвідомість. Економічне мислення спрямоване насамперед на виховання у юриста непохитної віри у свою державу, оскільки перехід від адміністративно-командної системи до ринкової економіки надзвичайно складним і болісним процесом, який не має аналогів у практиці світового бізнесу.

Висновок. Отже, поєднання економіки і права в їх діалектичному взаємозв'язку допомагає юристові глибше зрозуміти суть економічних реформ ринкового типу, осмислити основні методи саморегулювання господарства та особливості розвитку нових форм господарювання, що зміцнює економічний і науковий потенціал, економічну безпеку нашої держави. Економічна культура, поза будь-яким сумнівом, підвищує ефективність професійної діяльності юриста, основними ознаками якої виступають: проведення економічного аналізу проти-правних дій, економічний аналіз їх матеріальних наслідків (завданої шкоди), логіка економічних узагальнень, захист економічних прав вітчизняних виробників тощо. Слід наголосити, що економічна культура – це феномен, тісно пов'язаний з конкретною людиною, її життям, повсякденною діяльністю, розвитком інтелекту, формуванням емоційної сфери, свідомості, способу мислення, поведінських характеристик, що також впливає на стан економічної безпеки держави.

1. Гучериев Х.С. Правовая и духовная культура сотрудников правоохранительных органов / Х.С. Гучериев. – СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт МВД России, 1996. – 156 с.

2. Костенко О.М. Культура і закон / О.М. Костенко // Правова держава. Щорічник наукових праць. – К., 1998. – Вип. 9. – С. 130–136.

3. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство СПб, 2000. – 419 с.

4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: [у 10 т.] / відп. ред. Ю.І. Римаренко та ін. – К.: Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 1231 с.

5. Нисимчук А.С. Экономическое воспитание в сельской школе / А.С. Нисимчук. – К., 1994. – 44 с.